

Pāli-Granthamālā—3

BUDDHAGHOSĀCARIYA'S

VISUDDHIMAGGO

[Vol. 1]

WITH

PARAMATTHAMAÑJŪSĀTĪKĀ

OF

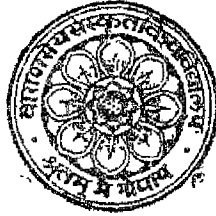
Bhaddantācariya Dhammapāla

General Editor

BADARI NĀTH SHUKLA

Director : Research Institute

Varanaseya Sanskrit Vishwavidyalaya

Edited & Revised

by

Dr. REWATADHAMMA

M. A., Ph. D.,

SĀSANAADHĪJA SĪRĪPAVARA DHAMMĀCARIYA

VARANASI.

Published by:
Director: Research Institute,
Varanaseya Sanskrit Vishwavidyalaya,
Varanasi—2.

First Edition : 1000 Copies
Price Rs. 36/-

Printed by:
G. S. Upadhyaya
Manager.
Varanaseya Sanskrit Vishwavidyalaya Press,
Varanasi

पालि-ग्रन्थमाला—३

बुद्धघोसाचरियविरचितो

विसुद्धिमग्गो

[पठमो भागो]

भदन्ताचरियधम्मपालत्थेरेन कता

परमत्थमञ्जूसानामविसुद्धिमग्गमहाटीका

सहितो

पधानसम्पादको

पण्डितबदरीनाथशुक्लः

अनुसन्धानसंस्थानसञ्चालकः-

वाराणसेयसंस्कृतविश्वविद्यालयः, वाराणसी

सम्पादको संसोधको च

डॉ० रेवतधम्मो

एम० ए०, पीएच० डा०,

सासनधजसिरिपवरधम्माचरियो

वाराणसियं

प्रकाशकः

सञ्चालकः

अनुसन्धानसंस्थानम्

वाराणसेयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

वाराणसी-२

प्रथमसंस्करणम् १००० प्रतयः

मूल्यम् ३६) रूप्यकाणि

प्राप्तिस्थानम्

प्रकाशनविभागः

वाराणसेयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

वाराणसी-२

मुद्रकः

चनश्याम उपाध्यायः

व्यवस्थापकः

वाराणसेयसंस्कृतविश्वविद्यालय मुद्रणालयः

वाराणसी-२

प्रारम्भिकं निवेदनम्

बौद्धसाहित्यं भारतीयसाहित्यस्य महनीयतमो भागः । भगवतो बुद्धस्य 'त्रिपिटक' सञ्ज्ञया संगृहीतमुपदेशवचनं तत्साहित्यस्यादिमं स्रोतः । तदाश्रयेण प्रवृत्तो विपुलो ग्रन्थराशि-भरितस्य भव्यतमा सम्पत् । तत्र भारतस्य मूलभूता शाश्वती जीवनदृष्टिः सविकासं वर्णिता । मानवतायाः वास्तवं स्वरूपं, तस्य पूर्णताया उपायः, तदायत्तीकरणस्य समग्रा विधिरूपैव-मादयो विषया बौद्धवाङ्मयस्य प्राधान्येन प्रतिपाद्याः । बहुजनहिताय बहुजनसुखाय च तस्य जगत्प्रवतारः प्रसारश्च । एतत्सर्वसम्मतं सत्यमाश्रित्यैव पालिवाङ्मयालङ्कारभूतः **विमुद्धि-मग्ग—विमुद्धिमग्ग**—नामा ग्रन्थो बौद्धाचार्येण तत्र भवता बुद्धघोषेण प्रणीतः । यस्याभिनव प्रकाशनं बौद्धज्ञानामृतपिपासूनां प्रमोदाय समुपक्रम्यमाणं विद्यते ।

बुद्धघोषः—

बुद्धघोषः पालिवाङ्मयस्य युगस्रष्टा परमाचार्यः । अनेन बुद्धदेशनाया व्यापकप्रचाराय चिरजीवनाय लोकजीवनेऽवतारणाय च यः प्रयासो विहितः स प्रायः सर्वानेव पालिसाहित्य-कारान् ततोऽवरान् प्रमापयति । चतुर्थशताब्दथाश्रमे पञ्चमशताब्दथाः प्रथमे भागे च लङ्कां प्रशासतो 'महानाम' नाम्नो नरेशस्य समये महास्थविरो बुद्धघोषो लङ्कामुपेत्य महास्थविर-महेन्द्रेण सिंहलीभाषायां संगृहीताः 'त्रिपिटकस्य' प्रामाणिकी अट्टकथाः—अर्थकथाः—व्याख्याः पालिभाषायामवतारयामासेति सुविश्रुतानुश्रुत्यनुसारेण स चतुर्थपञ्चमशताब्दोरवर्त-तेतीतिवृत्तविद्धिः सप्रयत्नमवधारितम् ।

प्रकृतस्य 'विमुद्धिमग्ग' नाम्नो ग्रन्थस्य निगमनभागे समुपलभ्यमानस्य "बुद्धघोसो ति गरुहि गहितनामधेय्येन थेरेन मोरण्डखेटकवत्तब्बेन कतो विमुद्धिमग्गो नाम" इति वचनस्य साक्ष्येण दक्षिणभारतस्थिते 'मोरण्डखेटक—मोरंडखेड़ा' नाम्नि ग्रामे,

मज्झिमनिकाय—मध्यमनिकाय—स्य अट्टकथा—अर्थकथा—यां प्राप्यमाणस्य

"आयाचितो सुमतिना थेरेन भदन्तबुद्धमित्तेन ।

पुब्बे मयूरदूतपट्टनम्हि सद्धि वसन्तेन" ॥

इत्यादिवचनस्यानुसारेण तेलगुप्रदेशस्थे 'मयूरदूतपट्टन' नामकग्रामे,

अंगुत्तरनिकाय—अङ्गोत्तरनिकाय—स्य अट्टकथा—अर्थकथा—यां सम्प्राप्यमाणस्य

"आयाचितो सुमतिना थेरेन भदन्तजोतिपालेन ।

कञ्चिपुरादीसु मया पुब्बे सद्धि वसन्तेन" ।

इत्यादिवचनस्यानुसारेण काञ्चीपुरनाम्नि नगरे च बुद्धघोषस्यावस्थितेः परिज्ञात मानतया तदोद्योगजीवनस्याधिकतमो भागो दक्षिणभारते व्यतीयायेति निर्णयन्तोऽपीतिहासविद्

नाद्याप्येतदवधारणे प्रभवोऽभूवन् यत्तेनात्मनो जनुषा भारतस्य दक्षिणोत्तरयोः कतरो भागो व्यभूव्यत । 'महावंस' ग्रन्थस्य परिशिष्टकल्पे 'वृलवंश' भागे समुपन्यस्तं

“बोधिमण्डसमीपम्हि जातो ब्राह्मणमाणवो ।”

इति वचनात्प्रतीयमानं बुद्धगयासमीपे तज्जन्मनो भवतं तस्य जन्मस्थानसमस्याया विषमतापादने पर्याप्तो हेतुः ।

विसुद्धिमगो-विशुद्धिमार्गः—

अयं ग्रन्थो बुद्धघोषस्य सर्वेषां ग्रन्थानां मूर्धन्यः । यद्यप्येष संयुक्त-संयुक्त-निकायस्य

“अन्तो जटा बहि जटा जटाय जटिता पजा ।

तं तं भोतम पुच्छामि को इमं विजटये जटं” ति ? ॥

इति श्रावस्तमधिवसन्तं तथागतं प्रति देवपुत्रेणोपन्यस्तायाः प्रश्नगाथायाः,

“सीले पतिट्ठाय नरो सण्णज्जो चित्तं पज्जच्च भावयं ।

आतापी निपको भिक्खु, सो इमं विजटये जटं” ति ॥

इति भगवता तथागतेन देवपुत्रं प्रत्युपन्यस्ताया उत्तरगाथायाश्च व्याख्यात्मको ग्रन्थः, तथाप्यस्य रचना तथाऽस्ति, अत्र विषयाणामुपन्यासस्तथा विद्यते, बौद्धधर्मस्य बौद्ध-दर्शनस्य च सर्वेषां विशदं विस्तृतं च प्रतिपादनं तथा वर्तते यथाऽयं सर्वथा नूतनो नितान्त मौलिकश्चेति निस्संशयं वक्तुं शक्यते ।

ग्रन्थोऽयं त्रयोविंशतिपरिच्छेदेषु विततो विद्यते । तत्राद्ययोः द्वयोः परिच्छेदयोः शीलस्य-सदाचारस्य, तृतीयादित्रयोदशान्तपरिच्छेदेषु समाधेः, चतुर्दशादित्रयोविंशत्यन्तपरिच्छेदेषु च प्रज्ञायाः निरूपणं निपुणतया कृतं वर्तते । तद्विषयं शीलस्कन्ध-समाधिस्कन्ध-प्रज्ञास्कन्धसंज्ञके स्कन्धत्रये प्राप्तविस्तरोऽयं महाग्रन्थो बौद्धधर्मस्य शीलसमाधिप्रज्ञात्मकं प्रसिद्धं शिक्षात्रयं परमरमणीयतयाऽवभासयन् समग्रां मानवजातिं सुचिरमुपकरोति ।

सोऽयं स्थविरवादवाङ्मयस्यानर्घ्यमणिस्वरूपो महानिबन्धोऽनुरूपव्याख्यया सार्धम-प्रकाशिततया जिज्ञासुजनानामतितरं दुरवगाह आसीत् । अतो बुद्धघोषरचनानां रहस्यविदा एकादशशताब्द्यामवस्थितेन धम्मपाल-धर्मपालनाम्ना बौद्धाचार्येण अस्य ग्रन्थस्य परमत्थ-मञ्जूसा-परमार्थमञ्जूषा-नामिका महाटीका निर्मिता । किन्तु अस्य टीकाग्रन्थस्य प्रकाशनमद्यावधि कुत्रापि न जातम् । फलतया ग्रन्थस्य अनेकेऽंशाश्चिरं रहस्यतयैवाविद्यन्त । किं बहुना, १९४० तमे ख्रिष्टाब्दे श्रीधर्मानन्दकौशाब्धिमहोदयेन मुद्राप्य प्रकाशितो मूलग्रन्थोऽति दुष्प्रापतां गतः शीलादिरत्नानां ज्योतिः प्रसारणाद् व्यरमत् ।

तदिमां दुरवस्थां दूरीकर्तुं कामेन वाराणसेयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य सुयोग्यस्नातकेन बर्मदेशस्य धर्माचार्येण ‘भदन्त श्रीरेवतधम्म’ महोदयेन ग्रन्थस्य दुष्प्रापताया दुरवगाहतायाश्च परिहाराय आचार्य ‘धम्मपाल’ कृतया महाटीकया सार्धं बौद्धाचार्य ‘श्रीबुद्धघोस’ प्रणीतस्य

‘विबुद्धिमग्ग’ नाम्नो महनीयतमग्रन्थस्य पालिबौद्धवाङ्मयविश्वकोशकल्पस्य सम्पादनप्रकाशनयोरायोजनं विहितम् । तदीययोजनानुसारेण विश्वविद्यालयः स्वकीये मुद्रणालये ग्रन्थमेनं चतुर्षु भागेषु प्रकाशयितुं यतमान आस्ते । एतद्ग्रन्थरत्नप्रेप्तवो माऽधिकं प्रतीक्षाक्लेशेन कदर्थ्येरन्निति धिया ग्रन्थस्य प्रथमो भागः शीलस्य समाधेश्चाष्टपरिच्छेदानां निरूपणपरोऽधुना प्रकाश्यते । समाधेः शेषपरिच्छेदानां प्रतिपादनपरो द्वितीयो भागः, प्रज्ञानिरूपणपरस्तृतीयो भागः; भूमिकया, ग्रन्थस्य संक्षिप्तसारैः, भारतीयेतरदर्शनानां साधनाग्रन्थैरस्य ग्रन्थस्य तुलनात्मकाध्ययनेन पारिभाषिकशब्दानां निर्वचनादिना च प्रसाधयिष्यमाणश्चतुर्थो भागश्च क्रमेण शीघ्रतरमेव प्रकाशयिष्यते । एतद्ग्रन्थस्य प्रकाशनसम्बद्धान्यन्यानि ज्ञातव्यानि सम्पादकस्य श्रीरेवतधम्मस्य भूमिकया वेदितव्यानीति सप्रश्रयं विज्ञापयति

अनुसंधानसंस्थानम्
वा० सं० वि० वि०
वाराणसी
२७-३-६९

}

बदरीनाथशुक्लः
(सञ्चालकः)

विज्जापनं

विमुद्धिमग्गो नामयं गन्थो पिटकत्तयसारभूतो सकललोके पटिपत्तिदीपकगन्थान् अग्गो होति सेट्ठो पमुखो उत्तमो पवरो चाति पण्डितेहि पसत्थो । तत्थ हि सङ्गीतित्तया-
रुळ्हस्स तेपिटकबुद्धवचनस्स अत्थं संखिपित्वा सिक्खत्तयसङ्गहितं ब्रह्मचरियं परिपुण्ण
सुविसदं पकासितं च ।

अयं गन्थवरो आचरियबुद्धघोसत्थेरेन तेपिटकसङ्गहट्ठकथाकारेण कतो । सो हि
दसमे बुद्धवत्ससतके (पञ्चमे खरिसवत्ससतके-5th A. D.) दक्खिणभारते मोरण्डगामे
ब्राह्मणकुले जातो । सो तीसु वेदेषु चैव सब्बविज्जासिप्पगन्थेषु च पारङ्गतो हुत्वा
बुद्धसासनधम्मं सुत्वा तम्पि उगगण्हितुकामो तस्मिं येव दक्खिणभारते एकस्मिं थेरवादिक-
विहारे महाविहारवासीनं भदन्तरेवत्तत्थेस्सप्पमुखानं भिक्खूनां सन्तिके पब्बज्जन्नेव उपसम्पदञ्च
गण्हित्वा पिटकत्तयपाळि उगगण्हि ।

सो एवं पिटकत्तयपाळि उगगण्हन्तो येव अञ्जासि—“अयमेकायनमग्गो दस्सन-
विमुद्धिया निब्बानसन्धिकिरियाया” ति । आचरियुपज्झाया च तस्स विसिट्ठान्णप्पभाव-
सम्पन्नभावं जत्वा “इमस्स बुद्धसासने कित्तिघोसो बुद्धस्स विय पवत्तिस्सती” ति सम्प-
त्समाना “बुद्धघोसो” ति नामं अकंसु । तथा हि तेन वुत्तं—“बुद्धघोसो ति गरुहि
गहित्तनामधेय्येना” ति ।

सो मद्रसनगरसमीपट्टानभूतो मयूरदूतपट्टनम्हि च कश्चिपुरादीसु च वसन्तो अन्ध-
कट्टकथाय परिचयं कत्वा ताय असन्तुट्ठचित्तो सीहळट्टकथासु पि परिचयं कातुकामो ता
च पाळिभासायं समारोपेत्वा अभिनवीकातुं आसीसन्तो सीहळदीपं अगमासि । तस्मिं काले
सीहळदीपे महानामो नाम राजा रज्जं कारेति ।

आचरियो सीहळदीपं पत्तकाले महाविहारमेव गत्वा तत्थ सीहळमहाथेरानं
सन्तिके सीहळट्टकथायो सुणि । एवं सीहळट्टकथायो मुणन्तस्सेव आचरियबुद्धघोसस्स तिक्ख-
गम्भीरजवनान्णप्पभावविसेससम्पन्नभावं जत्वा तंसवनकिञ्चपरिनिट्ठित्तकाले संघपालादयो
थेरा तं विमुद्धिमग्गादिगन्थानं करणत्थाय आयाचिसु ।

आचरियबुद्धघोसो संघपालत्थेरेण अञ्जेसितो महाविहारस्स दक्खिणभागे पद्धानघरे
महानिगमस्सामिनो पासादे वसन्तो विमुद्धिसङ्खातनिब्बानकामानं साधुजनानं सील-
समाधिपञ्चासङ्खातस्स विमुद्धिमग्गस्स याथावतो जानत्तथाय इमं गन्थवरं अकासि ।
तेन वुत्तं आचरियेन—

“सुदुल्लभं लभित्वान पब्बज्जं जिनसासने ।
सीलादिसङ्गहं खेमं उज्जुं मग्गं विमुद्धिया ॥

यथाभूतं अजानन्ता सुद्धिकामापि ये इध ।
 विसुद्धिं नाधिगच्छन्ति वायमन्तापि योगिनो ॥
 तेसं पामोज्जकरणं सुविसुद्धविनिच्छयं ।
 महाविहारवासीनं देसनानयनिस्सितं ॥
 विसुद्धिमग्गं भासिस्सं तं मे सक्कच्च भासतो ।
 विसुद्धिकामा सब्बे पि निसामयथ साधवो” ति ॥

तत्थ हि विसुद्धिमग्गं कुरुमानो आचरियो महाविहारवासीनं देसनानयसङ्घाता पञ्चन्नं पि निकायानं पोराणट्ठकथायो निस्साय तासु वुत्तं गहेतब्बं सब्बं विनिच्छयं समा-
 हरित्वा अकासि । तस्मा या या एत्थ पदवण्णना वा विनिच्छयो वा साधकवत्थु वा
 दस्सीयति, तं सब्बं तस्स तस्स निद्वारितपाळिपदस्स निकायसंवण्णनासूताय पोराणसीहळ-
 ट्ठकथातो आनेत्वा भासापरिवत्तनवसेनेव दस्सितं ति वेदितब्बं । अयं पि हि विसुद्धिमग्गो
 न आचरियस्स जाणप्पभावेन कतो, विसुं पकरणभावेन च, अथ खो चतुन्नं पि
 आगमट्ठकथानं अवयवभावेनेव कतो ति अधिप्पायो । आचरियो पन न केवलं इमं विसुद्धि-
 मग्गमेव, अञ्जा पि तिपिटकट्ठकथायो अकासि ।

तादिसेहि गुणेहि समन्नागतो अयं विसुद्धिमग्गगन्थप्पवरो अनेकाहि टीकाहि परिवुतो
 आकासे नक्खत्तेहि परिवुत्तं चन्दमण्डलं विय बुद्धसासने पटिमण्डितो सुपाकटो च । तासु
 परमत्थमञ्जूसा नाम विसुद्धिमग्गस्स अत्थसंवण्णनाभूता महाटीका अतिवित्त्यारा विञ्जूहि
 पसंसिता च । सा हि पन्नरसमे सोळसमे वा बुद्धवस्ससत्तके (दसमे एकादसमे वा खरिस-
 वस्ससत्तके—10th A. D. 11th A. D.) दक्खिणभारते बदरतित्थविहारवासिना
 नागपट्टने धम्मासोकमहाराजविहारवासिना वा भदन्ताचरियधम्मपाल्लभेरेन कता । आचरियो
 हि तस्स विसुद्धिमग्गस्स गुळहत्थं च विनिच्छयं च पकासेतुं पुरातनं कथामग्गं निस्साय
 इमं टीकं अकासि । तेन वुत्तं आचरियेन—

“आयाचितो सिद्धगामपरिवेणनिवासिना ।

थेरेन दाठानागेन सुद्धाचारेन धीमता ॥

बदरतित्थविहारवासिना आचरियधम्मपालेन कता परमत्थमञ्जूसा नाम विसुद्धि-
 मग्गमहाटीका समत्ता” ति ।

अपि च आचरियधम्मपालेनेव रचितायं नेत्तिपकरणट्ठकथायं पि—

“सद्धम्मोत्तरणट्टाने पट्टने नागसव्हये ।

धम्मासोकमहाराजविहारे वसता मया ॥

इति बदरतित्थविहारवासिना आचरियधम्मपालेन कता नेत्तिपकरणस्स अत्थ-
 संवण्णना समत्ता” ति वुत्तं । आचरियधम्मपालेन पन न केवलं परमत्थमञ्जूसा
 नाय विसुद्धिमग्गमहाटीका येव कता, अथ खो अनेका अट्ठकथायो चेव टीका-अनु-
 टीकायो च अकासि ।

विसुद्धिमग्नो नामयं गन्धप्पवरो आचरियधम्मामन्दकोसम्बिनामेन विचक्खणेन चत्तलीसाधिकएकूनवीसतिवस्ससतमे खरिससंवच्छरे (1940) भारते सम्पादेत्वा पकासितो । परमत्थमञ्जुसा नाम विसुद्धिमग्नमहाटोका भारते ग्रन्थकासितपुब्बा येव ।

मया सद्धम्मचिरद्वितिया बहुजनहिताय बहुजनसुखाय च ते सोचेत्वा सुनिम्मले सुपरिसुद्धे च कत्वा पकासनत्थाय एको उपक्कमो (Scheme) मुद्दणकम्मादिकिच्चं सुद्धुतरं समत्थे बाराणसियसक्कटविस्सविज्जालये समुद्घापितो । तस्मिं काले अस्स सक्कटविस्स-विज्जालयस्स उपकुलपतिमहासयो तं उपक्कमं पुनप्पुनं विचारेत्वा मुद्दणादिभारं पग्गण्हितु कत्तसन्निट्ठानो अहोसि । ततो परं तेन नानादेसियपोत्थकेहि संसन्दित्वा सम्पादनत्थाय आधुनिकनयेन पकासनत्थाय च मं सम्मानितसम्पादकभावेन उच्चिनित्वा विसोधन-पटिसोधनादिकम्मं मय्हं समप्पितं । अहं पन मरम्मरट्टे (ब्रह्मदेसे) बुद्धसासनसमितिया मुद्दणयन्तालये मुद्दापितं छट्ठसङ्गायनमूलपोत्थकं निस्साय विसोधनपटिसोधनादिकम्मं कत्वा तं हत्थलिपि (Manuscript) सक्कटविस्सविज्जालयमुद्दणयन्तालये समप्पेसि सुद्धु मुद्दापणाय ।

अयं गन्धप्पवरो सुनियोजित-उपक्कमानुसारेण चतुसु भागेषु विभाजितो, यथा—
सीलनिद्देसतो अनुस्सतिकम्मट्ठाननिद्देसपरियन्तं अट्ठहि निद्देसेहि पटिमण्डितो पठमो भागो ।
ब्रह्मविहारनिद्देसतो इन्द्रियसच्चनिद्देसपरियन्तं अट्ठहि निद्देसेहि पटिमण्डितो दुतियो भागो ।
पञ्चाभूमिनिद्देसतो पञ्चाभावनानिसंसनिद्देसपरियन्तं सत्तहि निद्देसेहि पटिमण्डितो च ततियो भागो ।
चतुत्थभागो पन परिसिट्ठो विसेसभागो भविस्सति । तस्मिं भागे सवित्थार-निदानकथा, विसुद्धिमग्नस्स संखेपकथा, अञ्जेहि पटिपत्तिदीपकगन्धेहि संसन्दित्वा परि-सीलनं विनिच्छयकथा च, अन्ते पारिभासिकपदानं, गायानं, उद्धरितगन्थादीनं सुद्धु निवट्ठा अनुक्कमणिका च भविस्सती ति ।

“यदेत्थ दिस्सते किञ्च पमादेन भमेन वा ।

खलितं अवसिट्ठं तं संसोधेन्तु विचक्खणा” ॥

चिरं तिष्ठतु सद्धम्भो

विसुद्धिमग्गो

परमत्थमञ्जूसाटीका च

पठमो भागो

मातिका		पिढङ्का
निबानादिकथावण्णना	...	१-२७
	१. सीलनिहेसो	२८-१४१
सीलसूहादिकथावण्णना	...	२८-३५
सीलानिसंभकथावण्णना	...	३५-३९
सीलप्पभेदकथावण्णना	...	३९-५२
पातिसोक्खसंवरसीलवण्णना	...	५२-६३
इन्द्रियसंवरसीलवण्णना	...	६४-७०
आजीवपारिसुद्धिसीलवण्णना	...	७०-८३
पञ्चयसन्निस्सितसीलवण्णना	...	८३-९६
चतुपारिसुद्धिसम्पादनविधिवण्णना	...	९७-११६
पठमसीलपञ्चकवण्णना	...	११६-१२२
दुतियसीलपञ्चकवण्णना	...	१२३-१२६
सीलसंकिलेसवोदानवण्णना	...	१२६-१४१
	२. धुतङ्गनिहेसो	१४३-१८५
धुतङ्गनिहेसवण्णना	...	१४३-१४८
पंसुल्लिकङ्गकथावण्णना	...	१४८-१५२
तेचीवरिकङ्गकथावण्णना	...	१५३-१५५
पिण्डपातिकङ्गकथावण्णना	...	१५५-१५७
सपदानचारिकङ्गकथावण्णना	...	१५८-१५९
एकासनिकङ्गकथावण्णना	...	१६०-१६१
पत्तपिण्डिकङ्गकथावण्णना	...	१६१-१६३
खलुपच्छाभक्तिकङ्गकथावण्णना	...	१६३-१६४
अरञ्जिकङ्गकथावण्णना	...	१६४-१६८
खलुसूलिकङ्गकथावण्णना	...	१६८-१७०

मातिका		पिठका
अबभोकासिकङ्गकथावण्णना	...	१७०-१७२
सोसानिकङ्गकथावण्णना	...	१७२-१७५
यथासन्धतिकङ्गकथावण्णना	...	१७५-१७७
नेसज्जिकङ्गकथावण्णना	...	१७७-१७८
धुतङ्गपकिण्णकथावण्णना	...	१७८-१८५
३. कम्मट्टानग्गहणनिहेसो		१८७-२५१
समाधिकथावण्णना	...	१८७-१८०
समाधिककदुकवण्णना	...	१८१-१८२
समाधितिकवण्णना	...	१८२-१८४
समाधिचतुक्कवण्णना	...	१८४-२००
दसपल्लिबोधकथावण्णना	...	२००-२१२
कम्मट्टानदायकवण्णना	...	२१२-२१८
चरियावण्णना	...	२१८-२३५
चत्तालीसकम्मट्टानवण्णना	...	२३५-२५१
४. पथवीकसिणनिहेसो		२५३-३५८
अननुरूपविहारवण्णना	...	२५४-२५६
अनुरूपविहारवण्णना	...	२५६-२६०
खुद्दकपल्लिबोधवण्णना	...	२६१
भावनाविधानवण्णना	...	२६१-२७१
सत्तसप्पयवण्णना	...	२७१-२७४
दसविध-अप्पनाकोसल्लवण्णना	...	२७४-२८२
निमिक्काभिमुखपटिपादनवण्णना	...	२८२-२८४
पठमज्झानकथावण्णना	...	२८४-३१०
पञ्चङ्गविप्पहीनादिवण्णना	...	३१०-३१३
तिविधकल्याणवण्णना	...	३१३-३२०
चिरट्टितिसम्पादनवण्णना	...	३२०-३२४
निमित्तवड्डननयवण्णना	...	३२५-३२७
पञ्चवसीकथावण्णना	...	३२७-३३०
दुतियज्झानकथावण्णना	...	३३०-३३७
ततियज्झानकथावण्णना	...	३३७-३४७
चतुस्थज्झानकथावण्णना	...	३४८-३५५
पञ्चकज्झानकथावण्णना	...	३५६-३५८

मातिका

पिट्टका

५. सेसकसिणनिहेसो

३५९-३७२

आपोकसिणकथावण्णना	...	...	३५९-३६०
तेजोसिणकथावण्णना	...	...	३६०-३६१
वायोसिणकथावण्णना	...	...	३६१-३६२
नीलसिणकथावण्णना	...	...	३६३
पीतसिणकथावण्णना	...	...	३६४
लोहितसिणकथावण्णना	...	...	३६४
ओदातसिणकथावण्णना	...	...	३६५
आलोकसिणकथावण्णना	...	...	३६५
परिच्छिन्नाकासकसिणकथावण्णना	...	...	३६६-३६७
पकिण्णकथावण्णना	...	...	३६७-३७२

६. असुभकम्मट्टाननिहेसो

३७३-४०८

उद्धुमातकादिपदत्थवण्णना	...	...	३७३-३७५
उद्धुमातककम्मट्टानवण्णना	...	...	३७५-३८७
विनिच्छयकथावण्णना	...	...	३८७-३८६
विनीलकादिकम्मट्टानवण्णना	...	...	३८६-४०२
पकिण्णकथावण्णना	...	...	४०२-४०८

७. छानुस्सतिनिहेसो

४०९-५०२

बुद्धानुस्सतिकथावण्णना	...	...	४०९-४६८
धम्मनुस्सतिकथावण्णना	...	...	४६८-४८४
संघानुस्सतिकथावण्णना	...	...	४८४-४८०
सीलानुस्सतिकथावण्णना	...	...	४८०-४८२
चागानुस्सतिकथावण्णना	...	...	४८२-४८६
देवतानुस्सतिकथावण्णना	...	...	४८६-४८८
पकिण्णकथावण्णना	...	...	४८८-५०२

८. अनुस्सतिकम्मट्टाननिहेसो

५०३-६२६

मरणस्सतिकथावण्णना	...	...	५०३-५२२
कायगतासतिकथावण्णना	...	...	५२२-५३६
कोट्टासववत्थापनकथावण्णना	...	...	५३६-५६२
आनापानस्सतिकथावण्णना	...	...	५६२-६२१
उपसमानुस्सतिकथावण्णना	...	...	६२१-६२६

संकेतविवरणं उद्धरितगन्थसूची च

अ०—१	अङ्गुत्तरनिकायो पठमो भागो, नालन्दापालिपकासनमण्डो
अ०—२	अङ्गुत्तरनिकायो दुतियो भागो, नालन्दा ।
अ०—३	अङ्गुत्तरनिकायो ततियो भागो, नालन्दा ।
अ०—४	अङ्गुत्तरनिकायो चतुत्थो भागो, नालन्दा ।
अ० दृ०	अङ्गुत्तरनिकायट्टकथा, मरम्मरट्टे बुद्धसासनसमितिया पक
अभि०	अभिधम्मपिटकं ।
अभि०—१	अभिधम्मपिटके धम्मसङ्गणिपालि, नालन्दा ।
अभि०—२	अभिधम्मपिटके विभङ्गपालि, नालन्दा ।
अभि०—३	अभिधम्मपिटके धातुकथापालि, नालन्दा ।
अभि०—४	अभिधम्मपिटके पुग्गल्लेपञ्जत्तिपालि, नालन्दा ।
अभि०—५	अभिधम्मपिटके कथावत्थुपालि, नालन्दा ।
अभि०—६:१	अभिधम्मपिटके यमकपालि पठमो भागो, नालन्दा ।
अभि०—६:२	अभिधम्मपिटके यमकपालि दुतियो भागो, नालन्दा ।
अभि०—६:३	अभिधम्मपिटके यमकपालि ततियो भागो, नालन्दा ।
अभि०—७:१	अभिधम्मपिटके पट्टानपालि पठमो भागो, नालन्दा ।
अभि०—७:२	अभिधम्मपिटके पट्टानपालि दुतियो भागो, नालन्दा ।
अभि०—७:३	अभिधम्मपिटके पट्टानपालि ततियो भागो, नालन्दा ।
अभि०—७:४	अभिधम्मपिटके पट्टानपालि चतुत्थो भागो, नालन्दा ।
अभि०—७:५	अभिधम्मपिटके पट्टानपालि पञ्चमो भागो, नालन्दा ।
अभि०—७:६	अभिधम्मपिटके पट्टानपालि छट्ठो भागो, नालन्दा ।
अभि० दृ०—	अभिधम्मट्टकथा ।
अभि० दृ०—१	धम्मसङ्गणिट्टकथा, मरम्मरट्टे बुद्धसासनसमितिया पकासित
अभि० दृ०—२	विभङ्गट्टकथा, मरम्मरट्टे बुद्धसासनसमितिया पकासिता ।
अभि० दृ०—३	पञ्चपकरणट्टकथा, मरम्मरट्टे बुद्धसासनसमितिया पकासिता
क०	कत्थचि प्रोत्थके ।
क० म०	कत्थचि मरम्मपोट्टके ।
क० सी०	कत्थचि सीहळपोत्थके ।
खु०	खुद्दकनिकायो ।
खु०—१	खुद्दकनिकाये पठमो भागो, खुद्दकपाठ-धम्मपद-उदान-इति- तपालि, नालन्दा ।

खुद्दकनिकोये दुतियोभागो, विमानवत्थु-पेतवत्थु, थेरगाथा-थेरीगाथापा
नालन्दा ।

खुद्दकनिकाये ततिये भागे पठमो खण्डो-जातकपालि (पठमो भागो
नालन्दा ।

खुद्दकनिकाये ततियेभागे दुतियो खण्डो-जातकपालि (दुतियो भागो
नालन्दा ।

खुद्दकनिकाये चतुत्थभागे पठमो खण्डो-महानिद्देसपालि, नालन्दा ।

खुद्दकनिकाये पञ्चमो भागो, पटिसम्भिसामग्गपालि, नालन्दा ।

खुद्दकनिकाये छट्ठो भागो, अपदानपालि (पठमो भागो), नालन्दा ।

खुद्दकनिकाये सत्तमो भागो, अपदानपालि (दुतियो भागो), बुद्धवंसर्वा
यापिटकपालि, नालन्दा ।

खुद्दकनिकाये मिलिन्दपञ्चापालि, मरम्मरट्टे बुद्धसासनसमितिया पकासित
अट्ठकथा ।

दीघनिकायपालि पठमो भागो, सीलक्खन्धवग्गो, नालन्दा ।

दीघनिकायपालि दुतियो भागो, महावग्गो, नालन्दा ।

दीघनिकायपालि ततियो भागो, पाथिकवग्गो नालन्दा ।

दीघनिकायट्ठकथा-मरम्मरट्टे बुद्धसासनसमितिया पकासिता ।

खुद्दकनिकाये नेत्तिपकरणपालि, मरम्मरट्टे बुद्धसासनसमितिया प
सिता । अयं गन्थो नालन्दा देवनागरी पालिगन्थमालायं असङ्गहितं ।

पस्सितब्बं ।

मरम्मपोत्थके ।

मज्झिमनिकापालि पठमो भागो (मूलपण्णासकं) नालन्दा ।

मज्झिमनिकायपालि दुतियो भागो (मज्झिमपण्णासकं), नालन्दा ।

मज्झिमनिकायपालि ततियो भागो (उपरिमपण्णासकं), नालन्दा ।

मज्झिमनिकायट्ठकथा, मरम्मरट्टे बुद्धसासनसमितिया पकासिता ।

महानिद्देसट्ठकथा, मरम्मरट्टे बुद्धसासनसमितिया पकासिता ।

मिलिन्द पञ्चा, मरम्मरट्टे बुद्धसासनसमितिया पकासिता । अयं गन्थो
नालन्दा देवनागरी पालिगन्थमालायं असङ्गहितं ।

रोमनपोत्थके देवनागरी विसुद्धिमग्गे च ।

विनयपिटके पाराजिकपालि, नालन्दा ।

विनयपिटके पाचित्तियपालि, नालन्दा ।

विवयपिटके महावग्गपालि, नालन्दा ।

विनयपिटके चुल्लवग्गपालि, नालन्दा ।